

RECORDING TRANSCRIPT
TE HIRANGA TE REO RANGATIRA (93009), 2025

- KAIWHAKAPĀOHO** Ko tā te kaiwhakahaere mahi, he whakamātau i te hīrea mai o te reo pāoho. Kāti rā, kia areare mai ō taringa ki te kupu whakatau e whai ake nei.
- Tēnā koe kua uru mai nei ki roto i te whakamātautau whakarongo mō Te Hiranga Te Reo Rangatira, 2025.
- Ka whakatā e te Kaiwhakahaere i te hopunga kōrero i tēnei wā pēnā e ranonga ana e te katoa tēnei kupu whakataki.
- The Supervisor will now pause the recording to check that everyone has heard this introduction.
- KAIWHAKAPĀOHO** **Tūmahi Tuatoru:** He whakarongo: Te mana o te kai.
- He tautohetohe te āhua o tēnei mahi whakarongo. Ko tāu mahi, he whakarongo ki tētahi kaupapa e tohea ana, ā, E TORU ngā whakapāohotanga o te tautohetohe nei, ka mutu ai.
- Ngā tohutohu:**
1. Whakarongo ki te tautohetohe.
 2. I a koe e whakarongo ana, whakarārangihia ngā kaupapa matua ki roto i te mahere whakaaro.
 3. Āta whakarongo ki ngā kīwaha ka rāngona e koe mai i te tautohetohe nei, ā, tīpako kia RUA e mārama ana ki a koe.
 4. Āta whakarongo hoki ki ngā whakataukī, whakatauākī, ā, tīpako ko TĒTAHI e mārama ana ki a koe.
 5. Kia mutu te whakapāohotanga tuatoru o te tautohetohe, ka wātea mai te 15 meneti hei whakarite i ō kōrero whakaputa.
 6. Mutu ana te whakarite kōrero, hoatu tāu pukapuka whakamātautau me ngā pepa whakaritenga tuhinga ki te kaiwhakamātautau.
- KAIWHAKAPĀOHO** Tēnā whakarongo mai ki ngā reo a ngā kaikōrero, kia waia ai koe ki te tangi o ō rāua reo. Anei ngā reo a Toko rāua ko Te Rangikohu.

TE RANGI	Ko Rangi tōku ingoa. Ko au te rangatira.
TOKO	Mauri ora. Ko Toko tōku ingoa. Ko au te ringa hāpai.
KAIWHAKAPĀOHO	Nā reira, kia areare mai o taringa, anei te kōrero. Te mana o te kai.
TE RANGI:	E Toko!
TOKO:	E Rangi!
RANGI:	Kei te hū tonu tō wai hei mahi kapu tī mā tātou? Kua pātio katoa taku korokoro i te karawhiu i te haka tautoko a Te Hiamoe. Huuu! Tērā tira, i eke mai ki runga i te marae i te ata nei. Kei te whakapaehia kua tāoro e tātou ngā mahinga mātaimai o tō rātou rohe. He rahi rawa nō a tātou huihui.
TOKO:	Akene kei te tika.
RANGI:	Hmmm! He aha tērā e kakara mai na? He paraoa?
TOKO:	Ai! Tō ihu kuri hoki. Nā nga kuia koe i whāki i te tunu paraoa mātou nē?
RANGI:	E kao! Kua paramanawa kē rā. Kua whati te hui. Kei te kuhu mai rā te minenga ki te paku kōtamutamu. Kāre te tauā toto e hōake ki te pakanga kei te kekē te puku i te mate kai.
TOKO:	E mea ana te tangata e kunekune ana te puku.
RANGI:	Kia koe hoki! Māu te kōrero.
TOKO:	Anei, e noho. Kei te wera tonu te kapu tī nei.
RANGI:	A, kapai!... Ana kei hea te tou o te rewena na hei kīnaki? Kua hē katoa a mātou waiata tautoko i te rongo i te mōkarakara o te paora wera. Mea rawa ake kua riro ngā mahara i te kai. Kua hapa ngā waiata. Me pēhea hoki e kore ai i te kakara o te paraoa wera kua uru ki te whare.
TOKO:	Eta! Te āhua nei kāre koutou i te ngākau tapatahi. Anei, te paraoa, te pata me te tiamu, kia pai, kei ārero wera!
RANGI:	Mmm! E hoa, te reka kē. Ka tino hē ngā taha inaianei... Tēnā, katia mai te kuhua nā.

- TOKO:** He tika tonu tāu, kei kitea mai e te manuhiri e touareare ana i te paraoa?
- RANGI:** Kia pai mai koe. Eee! Pei pei ana taku kai paraoa nei. Hāunga anō aku hoa, kāre e paku hamūmū te waha. Kua pēnei i ētahi pūru kau e tūnounou ana i te pātiki. He pai ake te tiki i te mokopuna hei kaikōrero. Ka pahawa he mahi. Ēnei nā, eta! Kei te whakakapi tūru noaiho.
- TOKO:** E Rangi, kei rāwa koe i tō paraoa he ngutu kuia nōu. Koira kē pea i whanowhano ai tō reo. Kua māku kē pea te pūweru o te mea kei mua i a koe i te patapata o to ware, he kaha nōu ki te kurukuru kōhatu.
- RANGI:** Engari tonu. Kāre koutou i rongo i ahau. I a tātou e kōrero kōhatu ana. I rongo koutou i te tohe a Ngāti Hukatai... ki te whakatū rāhui e kore ai tātou e haere ki te kahi kai moana. Kei te heke haere ko te ora o ngā kaimoana o tērā takiwā.
- TOKO:** Ae i rongo mātou. Kua hōha rātou ki a tātou e haere poka ana ki te tiki kaimoana hei whāngai i o tātou kaupapa nui na o rātou mahinga kai i whāngai. Koira pea te ito o te kōrero. Engari kāre au i te tautoko i te rāhui. Me pēhea hoki tātou e whāngai i o tātou manuhiri? He rourou kai na takitini ka ora te iwi. A, otirā, ka tipu he whakatipuranga kāre i te mōhio ki te mahi kaimoana, ki te manaaki tangata, ki o tātou whakapapa pāhekeheke ki tērā iwi o tātou.
- RANGI:** Ko tō rahi e Toko. Pēnā i ākonga tikahia kei te pai. Engari te āhua nei, hoki atu, hoki atu. Ko aua wāhi anō kua rawekehia a Tangaroa. Kāre anō kia tipu matomato te kai, kua kohia kua hauhakehia anō e te tangata. Me pēhea hoki e ora te kai? Ehara i te mea nō tātou tērā takiwa. Ahakoa he peka whakapapa a tātou ki a Ngāti Hukatai. Ko rātou te mana whenua o tērā takiwa e takahi nei e tātou.
- TOKO:** Koinā ngā whakatau tikanga a o tātou tīpuna. Ma wai e whakahē? Ko ngā kai o te tuawhenua ki a tātou, ko ngā kai o te moana ki a rātou. E mahi ohu ai te iwi kia ora tonu ai te iwi whānui. Kei noho tātou ka whāngai i o tātou manuhiri ki te tōtiti, ki te pihikete, ki te tīhi. Ka heke ai te mana o te iwi.
- TE RANGI:** Kāti ki te hoki tātou ki ngā whakatau a ngā tīpuna, māu tonu e hoatu i tētahi o ōu tamahine hei

taumou paihere i ngā iwi e rua. Koira hoki te tikanga. Kua whakaaro noa iho tātou ki te kai. Ko te pātai kē, he aha tā tātou whakaaro ki a Ngāti Hukatai. Me hoatu whenua? He whakapapa rānei? Koina

TOKO:

A tēnā, kia mutu te kai ka tohea e tātou.

KAIWHAKAPĀOHO

Kua mutu te whakapāohotanga tuatahi, kei a koe te 30 hēkona hei whakaemi whakaaro.

KAIWHAKAPĀOHO

Tūmahi Tuatoru: Te whakarongo tuarua.

KAIWHAKAPĀOHO

Kua mutu te whakapāohotanga tuarua, kei a koe te 30 hēkona hei whakaemi whakaaro.

KAIWHAKAPĀOHO

Tūmahi Tuatoru: te whakarongo whakamutunga

KAIWHAKAPĀOHO

Kua mutu te whakamātautau whakarongo.

KAIWHAKAPĀOHO

Tirohia inā kua mau i a koe ngā kōrero matua katoa, hei tautoko i tāu kōrero whakaputa. Kei a koe 15 mēneti hei whakarite i tāu kōrero i mua i te hopu i tō reo. Kia kaha rā kāore koe e āhei ki te hari i āu tuhituhi, pepa tautoko rānei ki te rūma hopu reo.

KAIWHAKAPĀOHO

This is the end of the recording.